

Databáze českých meter 1795–1825

KVĚTA SGALLOVÁ

Představením *Thesauru českých meter* raného obrození chceme upozornit bohemistickou odbornou veřejnost na databázi, která vznikla v Ústavu české literatury AV ČR jako výsledek projektu vedeného prof. Miroslavem Červenkou a v současné době je přístupná na internetu na adrese <http://isis.ucl.cas.cz/?form=cme>.¹

Novočeská poezie řešila ve svých počátcích otázku pro další rozvoj důležitou: jaký prozodický princip bude jejím základem. Prozodické problémy a spory měly své důsledky i pro celkovou úroveň tehdejší poezie. Všechny přízvučné veršové útvary se v této době objevují v české slovesnosti poprvé a pro budoucí umělecké uplatnění i pro sémantiku každého z nich měly tyto první výskyty rozhodující důsledky. Prezentovaná databáze podává poprvé souhrnný materiál k tomuto versologickému pohledu na počátky novočeské poezie v jejich úplnosti. Zároveň může – vzhledem ke své komplexnosti – poskytnout mnoho zajímavého i pro literárněhistorické zkoumání, zejména svou podrobnou bibliografií a údaji o přepracování a přetiskování jednotlivých básní, o originálu, ze kterého se překládalo, a také o četnosti a o způsobu využití jednotlivých básnických žánrů.

Databáze zachycuje všechnu dostupnou básnickou tvorbu z období 1795–1825 z knižních i časopiseckých publikací, a to včetně překladů a básní, které byly součástí prozaických textů. V průběhu práce jsme časové vymezení překračovali oběma směry, přirozeně častěji za rok 1825, a to zejména u významnějších autorů. Každá báseň a každá část polymetrických skladeb odlišená svým metrem je samostatně zaznamenanou jednotkou.¹

Jaké informace může databáze poskytnout a jaké otázky můžeme zadávat?

1) Za prezentaci příkladů (viz příloha) děkuji kolegyni PhDr. Ireně Kraitlové.

V databázi můžeme vyhledat všechny záznamy o básních jednoho autora, o básních z určitého časopisu, o básních psaných určitým metrem (čtyřstopým jambem apod.) a určitou strofou (čtyřverším s rýmem sdruženým či střídavým apod.) nebo majících ustálenou formu (sonet, elegické distichon apod.) a o básních určitého žánru (balada, ukolébavka, epigram apod.), a to i v určitém časovém vymezení. Ke všem těmto aspektům poskytuje databáze kvantitativní údaje. Podle názvu je ovšem možné najít i záznam o jediné určité básni.

V příloze jsou uvedeny příklady vyhledávání. Budeme-li se například zabývat tvorbou Antonína Jaroslava Puchmajera, dostaneme ve stručném výpisu přehled jeho 58 básní, přičemž z každé položky můžeme získat i výpis podrobný (příloha 1, 2). Můžeme své požadavky postupně vymezovat metricky a stroficky, časově, žánrově (jak je patrné z přílohy 3 a 4) a srovnávat je s jinými časovými úseky. Zajímá-li nás například množství a časové rozvržení časoměrných forem a případná jejich přízvučná alternace, postoupíme podobně (viz příloha 5 a 6).

Už nyní je možné z databáze získat mnoho zajímavých údajů: literární historiky možná překvapí množství časoměrných básní zejména po roce 1818, kdy vyšel spis *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie*, stejně jako množství jambických básní ještě před Máchou. Díky počítači bylo možné odhalit shodu mezi básněmi různých autorů (týká se to zejména básní didaktických, dětských a modliteb), takže je snadné doložit, že jde nikoli o básně původní, i když tak byly prezentovány, nýbrž o překlady. I takovýmto zjištěním můžeme přispět ke zpřesnění obrazu české poezie v národním obrození.

Práce na přípravě databáze byla ukončena teprve nedávno a nyní je před námi definitivní textová redakce všech záznamů včetně oprav případných tiskových chyb.

Dnes databáze obsahuje skoro 8000 záznamů a programátoři se v současné době snaží ještě vylepšit program tak, aby práce byla pro literární vědce jednoduchá a co nejvíc přínosná. U jednotlivých polí bude poměrně rozsáhlá nápověda s vysvětlením a komentářem příslušných symbolů a termínů, která je zatím umístěna souhrnně při otevření databáze.

K výhodám databáze patří i to, že jsme v průběhu jejího zpracování mohli vyzkoušet původní pojetí, odstranit nedostatky, doplnit potřebné údaje, zpřesnit a sjednotit terminologii, takže nyní je možné ji snadno doplňovat, popřípadě rozšiřovat na další období a autory.

Literatura

SGALLOVÁ, Květa
1999 Thesaurus českých meter, *Česká literatura*, č. 3, s. 286–289

PhDr. Květa Sgallová, CSc., Praha

Soubor Úpravy Zobrazení Přeskočit Záběrky Nástroje nápověda

http://is.is.ud.cas.cz/websearch?form=cme&author=Puchmajer&title=&metrum=&schema=&spec=&source=&from=&to= Přeskočit

Možila Firefox Přehled zpráv

ÚČL AV ČR

O aplikaci | Nápověda | Databáze | Hledání 00:59:51 | Šuplík: 0

Thesaurus českých meter

Databáze českých meter (1795 - 1825)

Autor: Puchmajer

Slova z názvu:

Metrum:

Strofické schéma:

Specifikace:

Zdroj:

Rok vydání od: **do:**

Logický: součin (AND) součet (OR)

Výpis: stručný podrobný

Nalezeno 58 záznamů.

Bibliografie do roku 1945
Bibliografie od roku 1965
Bibliografie exilu
Excerpované časopisy
Thesaurus českých meter
Dotazovací jazyk

příloha 1

Soubor Úpravy Zobrazení Přeskočit Záběrky Nástroje nápověda

http://is.is.ud.cas.cz/detail.jsp?rowID=2544&db=CME Přeskočit

Možila Firefox Přehled zpráv

Detail záznamu

PUCHMAJER, Antonín - Jaroslav

Vlk a jehně/Bájka

Metrum: T různostopý

Metrické složky: od 4t do 12t

Strof. schéma: nestrofické AA a ABAB

Počet veršů: 27v

Rýmy: AA i ABAB

Vlk, vrah jehňat nejlítější v světě,
jednou v létě
žizně stanul nad potokem,
kamž i přišlo jehně tichým krokem:
onen chlemtal stoje výš,
toto pilo povzdáí níž.

Specifikace: bajka

Napsáno: 1797

Excerpováno z: Puchmajerův almanach, 1797, II, s.39, Praha, ed. J.Viček

Přátisky: Sebrané básně, 1881, s.157, Kober

Literatura: Máchal, Ant.J.Puchmajer, s.10: je to překlad z Kniažnina, ne z Lafontaine, jak tvrdí Č. Ibl

Poznámka: Srv. Chmela: Jehně a vlk, zde MFN 2339, delší, méně povedené, ale zřejmě také překlad

O aplikaci | Nápověda | Databáze | Hledání (c)2002-2004 ÚČL AV ČR

příloha 2

Soubor Úpravy Zobrazit Přejít Záhřky Ústroje nápověda

http://jis.ucl.cas.cz/websearch?form=cme&author=Puchmajer&tle=&metrum=&schema=&spec=&yla&source=&fro

Mozilla Firefox Přehled zpráv

Thesaurus českých meter

Databáze českých meter (1795 - 1825)

Autor: Puchmajer Slovník

Slova z názvu: Slovník

Metrum: Výbrat

Strofké schéma: Výbrat

Specifikace: řýla Výbrat

Zdroj: Výbrat

Rok vydání od: do: Výbrat

Logický: součin (AND) součet (OR)

Výpis: stručný podrobný

Vyhledat

Nalezen jeden záznam!

Záznamy 1 až 1

DB	MFN	Metrum	Autor	Název
☐	CME 2506	hexametr prizvučný	Puchmajer Antonín Jaroslav	Publia Vergilia Márona, selanka sedmá/Tirysš, Koryda, Libě

Bibliografie do roku 1945
Bibliografie od roku 1965
Bibliografie exilu
Excerpované časopisy
Thesaurus českých meter
Datovací jazyk

příloha 3

Soubor Úpravy Zobrazit Přejít Záhřky Ústroje nápověda

http://jis.ucl.cas.cz/websearch?form=cme&author=Puchmajer&tle=&metrum=%22+%F9&nostop%FD%22&sch

Mozilla Firefox Přehled zpráv

ÚČL AV ČR

o aplikaci nápověda Databáze Hledání 00:59:43 Duplik:0

Thesaurus českých meter

Databáze českých meter (1795 - 1825)

Autor: Puchmajer Slovník

Slova z názvu: Slovník

Metrum: "různostopý" Výbrat

Strofké schéma: Výbrat

Specifikace: bojka Výbrat

Zdroj: Výbrat

Rok vydání od: do: Výbrat

Logický: součin (AND) součet (OR)

Výpis: stručný podrobný

Vyhledat

Nalezeno 17 záznamů.

Bibliografie do roku 1945
Bibliografie od roku 1965
Bibliografie exilu
Excerpované časopisy
Thesaurus českých meter
Datovací jazyk

příloha 4

Soubor Úpravy Zobrazení Přejít Záznamy Nástroje Nápořádě

http://isic.ucl.cas.cz/websearch?form=cme&author=8&title=&metrum=%22%E8asom%E8m%FD+ver%69%22&sch

Možila Firefox Přehled zpráv

ÚČL AV ČR

O aplikaci | Nápořádě | Databáze | Hledání 00:59:45 | Šuplík: 0

Thesaurus českých meter

Databáze českých meter (1795 - 1825)

Autor:

Slova z názvu:

Metrum:

Strofičké schéma:

Specifičace:

Zdroj:

Rok vydání od: **do:**

Logičkéy: součin (AND) součet (OR)

Výpis: stručný podrobný

Nalezeno 7 záznamů.

Bibliografie do roku 1945
Bibliografie od roku 1965
Bibliografie exilu
Excerpované časopisy
Thesaurus českých meter
Dotazovací jazyk

příloha 5

Soubor Úpravy Zobrazení Přejít Záznamy Nástroje Nápořádě

http://isic.ucl.cas.cz/websearch?form=cme&author=8&title=&metrum=%22%E8asom%E8m%FD+ver%69%22&sch

Možila Firefox Přehled zpráv

ÚČL AV ČR

O aplikaci | Nápořádě | Databáze | Hledání 00:59:37 | Šuplík: 0

Thesaurus českých meter

Databáze českých meter (1795 - 1825)

Autor:

Slova z názvu:

Metrum:

Strofičké schéma:

Specifičace:

Zdroj:

Rok vydání od: **do:**

Logičkéy: součin (AND) součet (OR)

Výpis: stručný podrobný

Nalezeno 73 záznamů.

Bibliografie do roku 1945
Bibliografie od roku 1965
Bibliografie exilu
Excerpované časopisy
Thesaurus českých meter
Dotazovací jazyk

příloha 6